

////////////////////////////////////

VERANDERINGS-
GERICHT BOUWEN:
ONTWIKKELING VAN
EEN EVALUATIE- EN
TRANSITIEKADER

Een gemeenschappelijke taal / maart 2015

////////////////////////////////////

DOCUMENTBESCHRIJVING

1. Titel publicatie: Een gemeenschappelijke taal
2. Verantwoordelijke Uitgever: Danny Wille, OVAM
3. Wettelijk Depot nummer: /
4. Trefwoorden: dynamisch bouwen, veranderingsgericht bouwen, gemeenschappelijke taal
5. Samenvatting:
Deze brochure brengt een selectie uit het eindrapport van het project *Veranderingsgericht bouwen: ontwikkelen van een evaluatie- en transitiekader*, een project van OVAM in opdracht van de Vlaamse Overheid, uitgevoerd door een consortium van VITO, VUB en KU Leuven.
6. Aantal bladzijden: 23
7. Aantal tabellen en figuren: /
8. Datum publicatie: maart 2015
9. Prijs*: /
10. Begeleidingsgroep en/of auteur:
Waldo Galle, Pieter Herthogs
Transform research team, part of æ-lab, Vrije Universiteit Brussel
www.vub.ac.be/arch/transform, transform@vub.ac.be
11. Contactperso(n)en(en):
Roos Servaes, roos.servaes@ovam.be, 015 284 346
12. Andere titels over dit onderwerp:
 - Casestudy *‘Ontwerp van gebouwen in functie van aanpasbaarheid: Mahatma Gandhivijk Mechelen’* (juni 2013)
 - Eindrapport *‘Veranderingsgericht bouwen: ontwikkelen van een evaluatie- en transitiekader’* (januari 2015)
 - Ontwerpfiches *‘Veranderingsgericht bouwen’* (januari 2015)
 - Samenvatting *‘Veranderingsgericht bouwen’* (maart 2015)

U hebt het recht deze samenvatting te downloaden, te printen en digitaal te verspreiden. U hebt niet het recht deze aan te passen of voor commerciële doeleinden te gebruiken.

Eerder dan het doorsturen van deze brochure raden wij aan om geïnteresseerden te verwijzen naar www.vub.ac.be/arch/transform of www.ovam.be/veranderingsgerichtbouwen. De meeste OVAM-publicaties kunt u raadplegen en/of downloaden op de OVAM-website: <http://www.ovam.be>

* Prijswijzigingen voorbehouden.

INHOUD

1 TOELICHTING4

2 LEESWIJZER5

3 INDEX.....8

3.1 Sleutelbegrippen [□] 8

3.2 Andere begrippen 8

3.3 Te vermijden begrippen [X] 9

4 DYNAMISCH OF VERANDERINGSGERICHT BOUWEN [□].....10
 DESIGN FOR CHANGE

5 AANPASSEN, AANPASBAAR, AANPASBAAR BOUWEN [□]11
 ADAPT, ADAPTABLE, DESIGN FOR ADAPTABILITY

6 MULTI-INZETBAAR, MULTI-INZETBAAR BOUWEN [□]12
 MULTI-USE, DESIGN FOR MULTIPLE USES

7 POLYVALENT, POLYVALENTIE, POLYVALENT BOUWEN [□]13
 MULTI-PURPOSE, GENERALITY, DESIGN FOR MULTIPLE PURPOSES

8 BEWEEGBARE COMPONENTEN [□]14
 MOVEABLE COMPONENTS

9 TRANSFORMEERBAAR, TRANSFORMEERBAAR BOUWEN [□]15
 TRANSFORMABLE, DESIGN FOR TRANSFORMABILITY

10 DEMONTEERBAAR, DEMONTEREN, DEMONTEERBAAR BOUWEN16
 DEMOUNTABLE, DISASSEMBLE, DESIGN FOR DISASSEMBLY

11 OMKEERBARE VERBINDINGEN17
 REVERSIBLE CONNECTIONS

12 COMPATIBEL, COMPATIBELE COMPONENTEN18
 COMPATIBLE, COMPATIBLE COMPONENTS

13 BOUWEN VOLGENS LEVENSDUURLAGEN19
 PACE-LAYERING

14 DRAGER EN INBOUW20
 SUPPORT AND INFILL

15 OPEN INDUSTRIALISATIE21
 OPEN INDUSTRIALISATION

16 WOORDENLIJST (ALFABETISCH) DYNAMISCH OF VERANDERINGSGERICHT BOUWEN22

1 TOELICHTING

Bij de transitie naar dynamisch bouwen is een transdisciplinaire aanpak nodig. Daarbij zitten actoren uit de praktijk, het beleid en het onderzoek samen rond de tafel. Om deze transitie op de sporen te zetten is een vlotte communicatie cruciaal.

De begrippen die in de praktijk, het beleid en het onderzoek worden gebruikt, zijn echter niet afgestemd op elkaar. Iedere auteur gebruikt begrippen die afhankelijk van zijn discipline een andere betekenis hebben. Was het nu ‘aanpasbaar’ of ‘transformeerbaar’?

Het ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal met duidelijk gedefinieerde begrippen moet een vlotte communicatie mogelijk maken. Het opstellen van een dergelijk taal was dan ook het doel van de eerste taak van het project *Ontwikkeling van een beleidskader en evaluatiecriteria voor dynamisch bouwen*.

Voor de ontwikkeling van de gemeenschappelijke taal werd in kaart gebracht welke begrippen momenteel worden gebruikt. Ieder begrip werd geëvalueerd op basis van drie criteria:

- het algemeen gebruik en de verspreidingsgraad van het begrip,
- de semantische eenduidigheid van het begrip, en
- de correcte vertaling naar het Engels.

Twaalf begrippen werden geselecteerd en verder uitgewerkt voor een breed publiek. Iedere pagina stelt één begrip voor en geeft volgende informatie:

- de definitie van het begrip,
- de Engelse vertaling van het begrip en de definitie,
- een toelichting bij de definitie,
- onze argumentatie bij de keuze van het begrip, en
- een advies bij het gebruik van het begrip.

Bepaalde begrippen, zoals ‘flexibel’ of ‘multifunctioneel’, werden geweerd om de gemeenschappelijke taal te vereenvoudigen. De argumentatie daarvoor vindt u bij het alternatief begrip.

Deze gemeenschappelijke taal vormt een kader waarmee ontwerpers, beleidsmaker en onderzoekers kunnen werken. Het vormt in geen geval een afbakening van alle mogelijke ontwerpstrategieën en -keuzes. Het illustreren van de begrippen met voorbeelden en het aanvullen van de taal met nieuwe begrippen en concepten moet dan ook steeds mogelijk zijn.

//

Om u wegwijs te maken in deze taal werden deze tekens gebruikt:

- [] een sleutelbegrip
- [] een begrip ter discussie
- [] een nieuw begrip
- [] een te vermijden begrip

Een begrip ter discussie is momenteel nog het onderwerp van debat, of kan in sommige groepen of landen een (licht) andere betekenis hebben.

Een nieuw begrip is in het kader van deze gemeenschappelijke taal ontwikkeld, nog niet lang geleden via studies of onderzoek in omloop gekomen, of voor het eerst (correct) vertaald vanuit het Engels of Nederlands.

Een te vermijden begrip is een begrip dat door de gebruikers van deze gemeenschappelijke taal beter niet gebruikt kan worden. Deze begrippen worden in de praktijk gebruikt, maar leiden tot onduidelijkheden. Het gaat om begrippen die vandaag te veel verschillende betekenissen hebben, die klinken zoals een woord in een andere taal maar niet hetzelfde betekenen, die verkeerd vertaald zijn, of die ronduit fout zijn. Dit document met de gemeenschappelijke taal reikt de nodige argumenten aan om dergelijke onduidelijkheden te vermijden.

Tot slot geven we in de kantlijn nog de definities van gebouw, gebouwelement, component en bouw materiaal gebaseerd op Haslinghuis, E.J. (1993), *Bouwkundige termen*, Bohn Stafleu Van Loghum, Zaventem. Deze definities moeten toelaten om de gemeenschappelijke taal eenduidig te gebruiken.

- Een **gebouw** (EN: Building) is een samenstelling van verscheidene gebouwelementen die ruimte biedt aan personen, hun activiteiten en goederen. Een gebouw kan al gerealiseerd of slechts ontworpen zijn.
- Een **gebouwelement** (EN: Building element) is een onderdeel van een gebouw dat een specifieke set van functies vervult. Zo is een buitenwand een ruimte-begrenzend gebouwelement met als belangrijkste functies het afschermen van de binnenruimte en het bieden van comfort.
- Gebouwelementen zijn meestal, maar niet altijd een samenstelling van **componenten**. De term 'component' wordt in deze gemeenschappelijke taal gebruikt als 'een onderdeel van'. Het is daarom aan te raden om steeds aan te geven waarvan het een onderdeel is.
- Een **bouw materiaal** (EN: Building material) is een grondstof of product dat geschikt is voor de realisatie van een gebouw. Bijvoorbeeld kalk, zand, klei en cement, maar ook beton, natuur- of bakstenen, leien en pannen, en ook hout, lood, zink, glas, gipspleister, mastiek, verven, enzovoort.

////////////////////////////////////

3 INDEX

3.1 SLEUTELBEGRIPPEN [] []

Dynamisch of Veranderingsgericht bouwen [] []
Design for Change []

Aanpassen, Aanpasbaar, Aanpasbaar bouwen
Adapt, Adaptable, Design for Adaptability

Multi-inzetbaar, Multi-inzetbaar bouwen []
Multi-use, Design for Multiple Uses []

Polyvalent, Polyvalentie, Polyvalent bouwen
Multi-purpose, Generality, Design for Multiple Purposes

Beweegbare componenten
Moveable components

Transformeerbaar, Transformeerbaar bouwen
Transformable, Design for Transformability []

3.2 ANDERE BEGRIPPEN

Demonteerbaar, Demoneren, Demonteerbaar bouwen
Demountable, Disassemble, Design for Disassembly

Omkeerbare verbindingen
Reversible connections []

Compatibel, Compatibele componenten
Compatible, Compatible components

Bouwen volgens levensduurlagen []
Pace-layering

Drager en inbouw
Support and infill

Open industrialisatie
Open industrialisation

4 DYNAMISCH OF VERANDERINGSGERICHT BOUWEN []]

DESIGN FOR CHANGE

Dynamisch of Veranderingsgericht ontwerpen [] is een ontwerp- en bouwstrategie met als uitgangspunt de steeds veranderende noden en wensen van gebruikers en de maatschappij. Het doel is dan ook om gebouwen te creëren die deze veranderingen efficiënt ondersteunen.

Design for Change [] is a design and construction strategy that acknowledges our continuously changing requirements and aspirations for the built environment. The aim of Design for Change is to create buildings that support change more efficiently.

4.1 TOELICHTING BIJ DE DEFINITIE

Een gebouw dat volgens deze strategie is ontworpen en gebouwd, kan op verschillende manieren worden gebruikt of kan worden aangepast om aan nieuwe wensen en noden te voldoen. Het is belangrijk dat dit efficiënt kan gebeuren in termen van economische, ecologische en sociale kosten en baten. Zo blijft het gebouw langer bruikbaar.

4.2 ARGUMENTATIE BIJ DE KEUZE VAN HET BEGRIP

‘Veranderingsgericht ontwerpen en bouwen’ drukt het engagement van ontwerper en bouwers uit om een langetermijnvisie uit te werken. Het begrip verwijst daarvoor expliciet naar het waarom van veranderingsgericht ontwerpen en bouwen: de steeds veranderende wensen en noden. Het is een overkoepelende term die alle gekende en nog te verkennen ontwerpkeuzes, uitvoeringstechnieken en processen die daaraan kunnen bijdragen wil bundelen.

‘Dynamisch bouwen’ is een wervend alternatief voor ‘Veranderingsgericht bouwen’ []]. Hoewel het begrip ‘dynamisch’ verwijst naar beweging en dus semantisch minder gepast is, en het geen gepaste Engelse vertaling heeft, duikt het nu al op in het beleid en de praktijk.

4.3 ADVIES BIJ HET GEBRUIK VAN HET BEGRIP

Het begrip wordt hier naar voor geschoven als alternatief voor ‘flexibel’ [X]. Het onderzoek naar het algemeen gebruik van het begrip wees uit dat ‘flexibel’ vaak, maar niet altijd, als een overkoepelend begrip werd gebruikt, maar nooit eenduidig werd gedefinieerd. Bovendien verwijst ‘flexibel’ in de standaardtaal naar ‘buigzaam’.

6 MULTI-INZETBAAR, MULTI-INZETBAAR BOUWEN []] MULTI-USE, DESIGN FOR MULTIPLE USES

Een ruimte, gebouw of plek is multi-inzetbaar []] als er kan worden voldaan aan de noden en wensen van verschillende gebruikersgroepen en activiteiten.

A room, building or environment is considered multi-use []] if it suits the requirements and needs of several user groups or activities that could succeed one another.

6.1 TOELICHTING BIJ DE DEFINITIE

Met dit gebouwkenmerk kan men al die gebouwen benoemen die aan een reeks veranderende wensen en noden kunnen beantwoorden, bijvoorbeeld door het nastreven van polyvalentie en het integreren van beweegbare gebouwelementen. Dat kan, maar hoeft geen gerichte ontwerpkeuze te zijn; vele oude pakhuizen zijn immers multi-inzetbaar.

6.2 ARGUMENTATIE BIJ DE KEUZE VAN HET BEGRIP

Multi-inzetbaar verwijst naar de meerdere doelen waarvoor het gebouw in kwestie kan worden ingezet. Deze samenstelling van 'multi' en 'inzetbaar' komt voor in de Woordenlijst Nederlandse Taal maar wordt niet gedefinieerd in Van Dale. Het duikt al regelmatig op in het beleid en in de praktijk en wordt hier dus als nieuw begrip opgenomen.

6.3 ADVIES BIJ HET GEBRUIK VAN HET BEGRIP

Het begrip multi-inzetbaar wordt hier naar voor geschoven als alternatief voor 'multifunctioneel' [X] dat een andere betekenis heeft dan het Engelse 'multifunctional'. In het Engels is dit een gebouw dat meerdere functionele bouwprogramma's tegelijk onderbrengt. Het feit dat 'multifunctioneel' en 'multifunctional' valse vrienden* zijn, blijkt uit onderzoek naar het algemeen gebruik van beide begrippen. Het gebruik van de term 'multifunctioneel' moet dan ook worden vermeden.

Het concept 'multi-inzetbaar' bestaat niet in het Engels. Wij suggereren 'multi-use' als mogelijke vertaling. Het woord 'multi-use' heeft niet exact de betekenis 'multi-inzetbaar' en leunt dicht aan bij 'multi-purpose'. Bij het schrijven van een tekst raden wij daarom aan om de term 'multi-use' altijd expliciet te introduceren en te definiëren.

*Valse vrienden zijn woorden die op een woord uit een andere taal lijken, maar niet dezelfde betekenis hebben. Dit leidt tot verwarring tussen gebruikers van de verschillende talen, en uit zich in versprekingen, in vertaalfouten of in verkeerd begrijpen.

9 TRANSFORMEERBAAR, TRANSFORMEERBAAR BOUWEN [□] TRANSFORMABLE, DESIGN FOR TRANSFORMABILITY

Een gebouw of gebouwelement is transformeerbaar als het onbepert aangepast kan worden omdat enkele of alle componenten gedeeltelijk of volledig gedemonteerd en vervolgens in andere configuraties hergebruikt kunnen worden.

Design for Transformability [□] is used to create buildings and building elements that can be adapted in many different ways because some or all of their components can be wholly or partially disassembled, and then reconfigured to support changes in needs and requirements.

9.1 TOELICHTING BIJ DE DEFINITIE

Transformeerbaar bouwen wil aanpassingen over een langere periode mogelijk maken, zoals een uitbreiding wanneer een bedrijf of gezin groeit. Hoewel deze aanpassingen ingrijpender zijn dan andere vormen van dynamisch bouwen, zijn de aanpassingsmogelijkheden in vergelijking vrijwel onbepert. Zowel het herschikken van bestaande componenten als het toevoegen van nieuwe is mogelijk. Transformeerbaar bouwen is het resultaat van onder andere demonteerbaar bouwen en een goed ontwerp en beheer van de componenten die in een gebouwelement worden gebruikt.

9.2 ARGUMENTATIE BIJ DE KEUZE VAN HET BEGRIP

Transformeerbaar en transformeren verwijzen naar het van vorm veranderen of omvormen. Het verwijst, zeker in het Engels, naar een opmerkelijke verandering. Het benadrukt de actie, niet de noodzaak, noch het resultaat.

Hoewel het in andere domeinen dan de bouw vaak erg specifieke betekenis heeft, is het binnen het domein ‘dynamisch bouwen’ een geschikt begrip. Het huidige gebruik van ‘transformaties van gebouwen’, waarbij wordt verwezen naar doorgedreven aanpassingen om nieuwe verwachtingen in te lossen, sluit aan bij bovenstaande definitie.

////////////////////////////////////

14 DRAGER EN INBOUW

SUPPORT AND INFILL

N. John Habraken (1961) introduceerde 'drager' als datgene waarover de gemeenschap zeggenschap heeft. 'Inbouw' omvat datgene waarover het individu zeggenschap heeft.

N. John Habraken (1961) introduced 'support' as the parts of the built environment controlled by the communal. 'Infill' are the parts controlled by the individual.

14.1 TOELICHTING BIJ DE DEFINITIE

Drager en inbouw kan worden gezien als concrete toepassingen van het bouwen volgens levensduurlagen. Een van de factoren die de verwachtte levensduur van componenten bepaalt, is immers wie het element beheert. Habraken stelt wel dat het afhankelijk is van ieder project welke elementen of lagen tot de drager behoren en welke tot de inbouw. Vaak wordt polyvalentie [] nagestreefd bij het realiseren van de drager, en wordt transformeerbaarheid [] toegepast bij de inbouw.

De term 'drager' omvat niet noodzakelijk, maar wel vaak, meer dan alleen 'de draagconstructie'. Ook de gemeenschappelijke circulatie en gemeenschappelijke technische installaties binnen flatgebouwen of kantoren vallen onder het zeggenschap van de gemeenschap. 'Inbouw' omvat ook meer dan enkel de inrichting van een individuele woning(eenheid). Technische installaties (zoals een individuele verwarmingsketel en toebehoren) kunnen ook onder de term 'inbouw' vallen.

14.2 ARGUMENTATIE BIJ DE KEUZE VAN HET BEGRIP

Drager en inbouw is een zeer specifiek begrip dat door John Habraken werd geïntroduceerd en hier met de oorspronkelijke betekenis werd overgenomen.

14.3 ADVIES BIJ HET GEBRUIK VAN HET BEGRIP

Drager en inbouw kan enkel worden gebruikt indien naar de oorspronkelijke definitie wordt verwezen. Voor andere toepassingen van het bouwen volgens levensduurlagen dient een alternatief begrip worden gebruikt.

Habraken, J. (1961) *De dragers en de mensen. Het einde van de massawoningbouw*, Amsterdam: Scheltema & Holkema N.V. Definitie naar: Boekholt, J.T. (1984). *Bouwkundig ontwerpen, een beschrijving van de structuur van bouwkundige ontwerpprocessen* (Doctoral thesis), Technische Universiteit Eindhoven, Eindhoven, verkrijgbaar via <http://alexandria.tue.nl/repository/books/19913.pdf>

Omkeerbare verbindingen

Reversible connections [] []

Ontmantelen [X], cf. demonteren

Open industrialisatie

Open industrialisation

Polyvalent, Polyvalentie, Polyvalent bouwen []

Multi-purpose, Generality, Design for Multiple Purposes

Transformeerbaar, Transformeerbaar bouwen []

Transformable, Design for Transformability []

